

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาไทยในปัจจุบันนี้ถูกกำหนดกรอบด้วยวัฒนธรรมทุนนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์ เป้าหมายของการศึกษาถูกกำหนดให้มุ่งเน้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะที่จะไปประกอบอาชีพ พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน ให้ทัดเทียมนานาชาติ อารยประเทศ ระบบการศึกษาฝึกฝนให้ผู้เรียนติดกับระบบการแข่งขัน จนกลายเป็นยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม หรือด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เริ่มส่งผลกระทบต่อสภาพการณ์ต่างๆ ในโลก

เมื่อเข้าสู่ยุคทันสมัย วิทยาศาสตร์ที่เจริญก้าวหน้าก่อให้เกิดแนวคิดต่อต้านศาสนา (anti-religion) ขึ้น การให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางวัตถุ การแยกเรื่องของ ศิลปะ และ คุณธรรม ออกจากกัน ทำให้วิทยาศาสตร์มีพลังอำนาจมากขึ้นและลดทอนความสำคัญของเรื่องคุณธรรม ความงาม ลงไป และปล่อยให้แต่ละด้านดำเนินต่อไปตามทางของตัวเอง โดยไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับด้านอื่น (Wilber, 2000)

Wilber (2000) ได้เสนอไว้ในหนังสือจิตวิทยาบูรณาการ ว่า การพัฒนาระดับจิตของมนุษย์เป็นการพัฒนาที่ไม่อาจเพิกเฉยต่อบริบทต่างๆ ทางสังคม วัฒนธรรม และสมองไปได้ วิธีการส่งเสริมการพัฒนาจิตของมนุษย์จึงควรกระทำจากทั้งในระดับจิตมนุษย์ การพัฒนาสมอง และรวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมด้วย

ทุกวันนี้ เราแบ่งชีวิตออกเป็นส่วนๆ จนกระทั่งการศึกษาลดฐานะเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ที่แทบจะหาความหมายมิได้ เหลือแต่การเรียนรู้อย่างเฉพาะด้านหรือวิชาชีพ แทนที่จะเรียนเพื่อกระตุ้นให้เกิดสติปัญญาอันสมบูรณ์ สถานศึกษากลับส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติตนตามแบบแผนเสียจนกระทั่งขาดโอกาสที่จะทำความเข้าใจตนเองอย่างเป็นขบวนการทั้งหมด ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหารากเหง้าของชีวิตในระดับต่างๆ กัน โดยแยกแก้ไขเป็นเรื่องๆ นั้นชี้ให้เห็นว่าผู้แก้ปัญหาขาดความเข้าใจโดยสิ้นเชิง (กฤษณะมูรติ ,2548: 7)

เช่นเดียวกับที่ทานดาไล ลามะ ได้กล่าวไว้ในการประชุม Forum 2000 ที่กรุงปารีส สาธารณรัฐเชค ว่า “หากเรายังยึดติดอยู่กับคุณค่าและความเชื่อเก่าๆ ที่ล้าสมัย จิตสำนึกแบบแยกส่วน (fragmented consciousness) และจิตวิญญาณที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (self-centered spirit) เราก็คงมีเป้าหมายและพฤติกรรมแบบเดิมๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมโลกที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และร่วมมือกันด้วยสันติสุข”

แม้ดูเหมือนว่าในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับกระทรวงไปจนกระทั่งถึงระดับสถานศึกษาจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม และเล็งเห็นว่าเรื่องนี้

เป็นประเด็นสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขและป้องกันปัญหาที่จะเกิดแก่เด็กเยาวชนอันจะลุกลามไปเป็นปัญหาในระดับสังคมได้ ถึงกระนั้นสภาพที่ปรากฏก็เป็นดังเช่นที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ ราชบัณฑิต ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *บทบาทของสถาบันการศึกษาต่อการพัฒนาจิตใจว่า* "การสอดแทรกคุณธรรมในกระบวนการเรียนการสอนดูจะเป็นเรื่องจริงจัง แต่การปฏิบัติยังไม่เอาจริงเอาจัง มีความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ในเรื่องการสอนศีลธรรมกับการสอนศาสนา วิธีสอนที่ดูเคร่งเครียดแปลกแยกจากชีวิตจริง พื้นฐานทางความคิดของครูแตกต่างจากพื้นฐานของนักเรียน การประสานความคิดของคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ยังไม่กลมกลืนกัน จึงไม่น่าแปลกใจว่าคนที่สำเร็จการศึกษาในระดับสูงและมีจรรยาทางวิชาชีพกำกับอยู่ ยังคงใจบาปหยาบช้าและเป็นอาชญากรมากมายในสังคม"

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยรวมถึงแนวโน้มของสังคมโลกในอนาคต แสดงให้เห็นถึงการที่คนในสังคมซึ่งเป็นผลผลิตของกระบวนการศึกษา ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสภาพแวดล้อม อันส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนของสังคม จากรายงานเรื่อง "เด็กไทยในมิติวัฒนธรรม : ประมวลสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนไทย" (อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2548) ของสำนักเฝ้าระวังกระทรวงวัฒนธรรม ได้แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์อันน่าเป็นห่วงของเด็กและเยาวชนไทย นับตั้งแต่สถานการณ์ของครอบครัวไทยที่พบสัญญาณบ่งชี้ความอ่อนแอที่น่าวิตก เด็กห่างเหินจากครอบครัวและอยู่ในสภาพครอบครัวแตกแยกมากขึ้น กระแสบริโภคนิยมที่เป็นตัวเร่งให้เกิดวัฒนธรรม "กิน ดื่ม ซื้อม" และตกเป็นทาสสื่อโฆษณาต่างๆ ปัญหาด้านความเสื่อมทางจริยธรรมที่พบว่าเด็กมีแนวโน้มที่จะห่างไกลจากสถาบันศาสนาและชาติที่พึงทวงใจมากขึ้น ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรที่กลายเป็นค่านิยมเสรีทางเพศ ปัญหาการเสพติดลามก นอกจากนี้ยังมีปัญหายาเสพติด ตลอดจนปัญหาความรุนแรงและการใช้กำลังทำร้ายกัน ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมเด็กและเยาวชนให้เติบโตขึ้นและมีแนวโน้มที่จะดำเนินชีวิตอย่างแปลกแยก สับสน ไม่เข้าใจตนเอง ไม่เข้าใจผู้อื่น

Peter Russell (อ้างถึงใน สรยุทธ รัตนพจนารถ, 2548) นักฟิสิกส์และจิตวิทยาจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ใช้ความรู้ทางวิชาการหลากหลายแขนง ทั้งชีววิทยา ฟิสิกส์ ปรัชญา ศาสนา ฯลฯ อธิบายปรากฏการณ์ปัจจุบันที่ทำให้เกิดการมองโลกในแง่ลบใหม่ๆ ดังนี้

1. วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่นับวันจะดูเหมือนหมุนเร็วขึ้นไปๆ ทุกที ส่งผลให้เกิดผลกระทบอันไม่พึงปรารถนาในทุกะบบของสังคมและสิ่งแวดล้อม
2. วิเคราะห์ว่ารากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงคือ การมีจิตสำนึกไม่ถูกต้อง
3. ทางออกของวิกฤตเบื้องหน้านั้นไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เครื่องยนต์กลไกภายนอก หากแต่ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน เป็นการเปลี่ยนจิตสำนึกอย่างลุ่มลึก โดยท้ายสุด

4. นำเสนอแนวทางรูปธรรมของการขยายจิตสำนึก จากจิตอันคับแคบส่วนตัวไปสู่การมีจิตใหญ่ มีจิตวิวัฒน์

ประเวศ วะสี (2547: 20) กล่าวว่า การศึกษาทั้งหมดล้วนเอา "วิชา" เป็นตัวตั้ง ไม่มีการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตัวเองและเพื่อการเปลี่ยนแปลง (transformation) การศึกษาทุกระดับทุกประเภท ควรจะมีการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักใจตัวเองและพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น โดยมีทางเลือกหลายๆ ทาง ถ้าการศึกษาทำได้ดังนี้ การศึกษาก็จะเป็นเครื่องมือสร้างสุขและสร้างสันติภาพ

ซึ่งสอดคล้องกับที่สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2547: 77) ได้กล่าวถึงการศึกษาว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ให้แต่ละคนรู้จักศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ในตน เพื่อตนจะได้รู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้พร้อมๆ กันนั้น ผู้ที่แสวงหาศักยภาพของตนได้แล้ว นอกจากจะใช้ศักยภาพนั้นๆ เพื่อความอยู่รอดของตนแล้ว ยังควรใช้ประกอบกิจอันเป็นไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ให้เกิดสันติสุขในสังคมอีกด้วย

สุนน อมรวิวัฒน์ (2548) กล่าวถึงการแสวงหาความรู้ว่า การเรียนรู้แยกออกเป็น 2 กระบวนการ คือ เรียนเพื่อความรู้รอบ (general knowledge) กับการเรียนมุ่งรู้ดิ่งเดี่ยว (technical knowledge) ความรู้รอบเกิดจากการเชื่อมโยงและหลอมรวมสาระของศาสตร์ต่างๆ อย่างกลมกลืนได้สัดส่วนสมดุลกัน นำไปใช้ประโยชน์ได้ ส่วนความรู้ดิ่งเดี่ยวมุ่งไปสู่การฝึกหัดฝึกฝนจนเชี่ยวชาญในหลักทฤษฎีและเทคนิคเฉพาะที่จำเป็นต่อวิชาชีพ หรืออีกนัยหนึ่ง ความรู้ดิ่งเดี่ยวอาจมุ่งวิเคราะห์ตนเองอย่างลึกซึ้ง จากรูปกายภายนอกไปสู่การทำงานของจิตภายในตน จนเห็นแจ้งในระบบความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตที่ละเอียดซับซ้อน เข้าใจความจริงของชีวิตและอิมเมมในอารมณ์ สภาวะเช่นนี้เป็นจุดหมายการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล มนุษย์ต้องเรียนรู้รอบและรู้ดิ่งเดี่ยวในด้านใดด้านหนึ่งตามสัดส่วนที่เหมาะสมกับแต่ละชีวิต ต้องเรียนรู้ภายในตนจิตสำนึกของตน และฝึกหัดขัดเกลาดนเองอยู่เสมอ ขณะเดียวกันก็ต้องเรียนรู้การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สังคม เหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเกิดผลกระทบต่อทุกคนในโลกกว้าง

ช่องทางหรือรูปธรรมของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีได้หลากหลาย เช่น การทำงานอาสาสมัคร กระบวนการทางศิลปะ-สุนทรียภาพ การบริหารกายบริหารจิต เช่น โยคะ การเรียนรู้จากประสบการณ์เกี่ยวเนื่องกับความตาย องค์ความรู้ทางศาสนา รวมไปถึงการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Learning) ที่เป็นการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญเชื่อมโยงกันในสามภาค คือ ภาคความรู้ ภาควิชาชีพ และภาคจิตวิญญาณ (สรยุทธ รัตนพจนารถ, 2548)

เมื่อย้อนทบทวนหลักการและเหตุผลการก่อเกิดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในยุคแรกเริ่มคือสมัยกรีก โรมัน ที่มีการจัดตั้งสำนักศึกษาโดยนักปรัชญาที่มีชื่อเสียง เช่น เพลโต และ อริสโตเติล จัดตั้ง Academy และ Lyceum เพื่อสอนวิชาการชั้นสูงแก่สานุศิษย์ ในยุคนั้นจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาคือ มุ่งพัฒนาจิตใจ และพุทธปัญญาของผู้เรียนเป็นสำคัญ (To free and

enlarge the mind of man) ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้เรื่องปัญญา (Wisdom) และมีคุณธรรม (Goodness) สมควรแก่การเป็นอภิชน (Elite) ที่ได้รับการศึกษาระดับสูง

ต่อมาในสมัยกลาง (Middle Ages) ซึ่งเป็นยุคของการก่อกำเนิดมหาวิทยาลัย จุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาเปลี่ยนแปลงไป คือนอกเหนือจากการมุ่งพัฒนาความรู้เรื่องปัญญา และคุณธรรมแล้ว การอุดมศึกษายังเน้นการศึกษาอบรมเพื่อวิชาชีพชั้นสูง (Professional Training) ด้วย

เมื่อเข้าสู่ยุคใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (University of Berlin) ในประเทศเยอรมัน เมื่อ ค.ศ.1809 การอุดมศึกษาตามแนวของมหาวิทยาลัยเยอรมัน เน้นการศึกษาด้านปรัชญาและวิทยาศาสตร์การวิจัย เป็นการขยายจุดมุ่งหมายของสถาบันอุดมศึกษาให้ครอบคลุมถึงเรื่องการวิจัยค้นคว้า และการใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และวิทยาการแขนงต่างๆ เพื่อประโยชน์ของชีวิตและสังคม ซึ่งนับเป็นต้นแบบของมหาวิทยาลัยสมัยใหม่

ในปัจจุบันแม้การศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยจะขยายตัวกว้างขวางขึ้น แต่การผลิตนักวิชาชีพชั้นสูงสาขาต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศก็ยังคงเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญ กล่าวคือมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในโลกรวมถึงมหาวิทยาลัยไทยยังคงเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนา กำลังคน (Manpower) โดยละเลยการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นคน (Manhood) อยู่มาก (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2518: 11)

อมร รัชสาสัจย์ (2540: 139) กล่าวถึงการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยไว้ว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยควรจะสอนคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งทางวิชาการและจิตใจ สอนให้คิดเป็น คิดก้าวหน้า คิดเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ และเพื่อสังคม..ในโลกแห่งความเจริญทางวัตถุนี้ บุคคลไม่ว่ามีมั่งมีหรือยากจน ก็มีโอกาสทุกข้ออันเนื่องมาจากด้อยพัฒนาทางจิตใจด้วยกันทั้งนั้น

การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยที่จะสอนคนให้สมบูรณ์จึงไม่ควรละเลยเรื่องของการพัฒนาด้านจิตใจที่ถือได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นคนที่ทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดที่จะใช้ความรู้ความสามารถเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม อันเป็นจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษามาแต่แรกเริ่ม

ยุค ศรีอาริยะ (2542) กล่าวว่า ถ้ามองจากส่วนทั้งหมด การศึกษาก็คือ กลจักรตัวหนึ่งของระบบกลไกทางสังคมทั้งระบบ ที่ทำหน้าที่ผลิตปัญญาชนของสังคม เพื่อออกไปรับใช้ระบบที่ทำงานอยู่ มองจากภาพนี้ระบบวัฒนธรรมหรืออารยธรรมในแต่ละช่วงประวัติศาสตร์จะกำหนดเนื้อหาแนวทางการศึกษาของสังคม และในเมื่อระบบการศึกษาปัจจุบัน คือส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม ระบบการศึกษาก็จะถูกจัดวางทั้งด้านหลักสูตรและเนื้อหาการศึกษาเพื่อผลิตผู้คนออกไปรับใช้ระบบทุนนิยม

ในการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวเข้าสู่โลกยุคโลกาภิวัตน์นั้น เรามิได้ต้องการแต่คนมีความรู้และทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวหน้าเพื่อสร้างภาคเศรษฐกิจให้มีขีด

ความสามารถที่จะแข่งขันกับนานาชาติได้เท่านั้น แต่เรายังต้องการปัญญาชนรุ่นใหม่ที่มีความ
เข้าใจตนเอง เข้าใจสังคมไทย และเข้าใจประชาคมโลกมากพอที่จะตัดสินใจให้บ้านเมืองได้อย่าง
ฉลาดในอนาคต (อมรรวิชช์ นาครทรรพ, 2540)

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ สังคมไทยสถิตอยู่ในสังคม
สามยุคสามสมัย คลื่นลูกที่หนึ่งของสังคมไทยเป็นคลื่นของสังคมเกษตร คลื่นลูกที่สองเป็นยุค
อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในยุโรปและอเมริกาเหนือเมื่อ 200 ปีมาแล้ว และคลื่นลูกที่สามเป็นยุคของ
สังคมข่าวสาร สังคมเทคโนโลยี ซึ่งกำลังจะเริ่มต้นในอเมริกาเหนือ ยุโรปและญี่ปุ่น สังคมไทย
เป็นสังคมเกษตรที่กำลังปรับตัวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม สังคมไทยจึงมีโอกาสนับสนับได้มากที่สุด
และเกิดช่องว่างระหว่างผู้คนที่ต้องอยู่ในสามยุคสามสมัย

ค่านิยม วิถีชีวิต ความเชื่อถือและวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย ย่อมมีจุดเน้นแตกต่างกัน
ผู้คนที่อยู่กันคนละยุคสมัยในสังคมเดียวกันย่อมไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน และบางครั้งคนๆเดียวกัน
ก็จะต้องปรับตนเองให้เข้าได้กับสามยุคสามสมัย ระบบการศึกษาและการจัดระบบการเรียนรู้ใน
สังคม จึงเป็นเรื่องใหญ่ และมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการปรับค่านิยมวัฒนธรรม แนวคิด
และอุดมการณ์ของชาวไทยให้สามารถผสมกลมกลืนได้ ความเป็นปึกแผ่นท่ามกลางความ
หลากหลายของแนวคิด ความเป็นเอกภาพท่ามกลางความแตกต่างและความขัดแย้ง

แต่ไม่ว่าสังคมไทยจะผันแปรไปอย่างไร ภาพในอุดมคติของสังคมไทยในอนาคต น่าจะ
เป็นสังคมที่มีการพัฒนาที่ยั่งยืน มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพัฒนา
ทางจิตใจ เป็นสังคมที่ตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม คุณค่าของ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสังคมเปิดที่เรียนรู้ได้ตลอดเวลา เป็นสังคมที่ยึดสันติ
และทางสายกลางเพื่อเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาคัดแย้ง เป็นสังคมที่เอื้ออาทรและมีจิตสาธารณะ
และสังคมที่ทุกคนเคารพกฎหมายและกระตือรือร้นในกิจการของส่วนรวม (วิชัย ดันศิริ, 2539:
142 – 143)

สถาบันอุดมศึกษาจะสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีคุณภาพ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์
ปัจจุบัน และเอกลักษณ์ของไทย มหาวิทยาลัยควรจะวางจุดมุ่งหมายที่ผสมผสานการศึกษาเพื่อ
เสริมสร้างความสามารถในทางปัญญาของบุคคลควบคู่กันไปกับการศึกษาเพื่อให้นักศึกษามี
ความสามารถในการประกอบอาชีพ กล่าวคือควรเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นคน ควบคู่
ไปกับการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนทั้งนี้เพื่อให้สังคมได้มีศึกษิต (Educated man) ที่สามารถทำ
ประโยชน์ให้กับสังคมและมนุษยชาติ ดังนั้น มหาวิทยาลัยจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการ
ถ่ายทอดคุณงามความดี และความเรื่องปัญญา ให้กับผู้เรียนได้นอกจากความรู้

จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นการศึกษาที่เน้นกระบวนการให้เกิด
การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ให้ผู้ศึกษาย้อนกลับไปหารากของคุณค่าและความหมายที่
แท้จริงของการเรียนรู้ สะท้อนคิดให้เห็นความเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง สามารถมองเห็นสรรพสิ่ง
ตามความเป็นจริงที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยใช้หลักคำสอน

ทางศาสนา ดนตรี ศิลปะ ธรรมชาติซึ่งถือเป็นเครื่องมืออย่างดีที่สามารถทำให้เกิดการหยั่งรู้ภายใน จนก่อให้เกิดการค้นพบแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุขสงบอย่างแท้จริงด้วยตัวของตัวเอง และสามารถสัมผัสคุณค่าของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความมีดุลยภาพของสรรพสิ่ง จากคุณสมบัติที่สำคัญของจิตตปัญญาศึกษาทำให้การแนวทางดังกล่าวเหมาะสมที่จะเป็นการศึกษาแห่งยุคสมัยดังที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี (2549) ได้กล่าวไว้อย่างหนักแน่นว่า

“จิตตปัญญาศึกษาจะต้องอยู่ในการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท มนุษย์จึงจะสามารถหลุดจากวิกฤตการณ์แห่งยุคสมัยได้”

ในปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยบางแห่งเช่นมหาวิทยาลัยนาโรปะ (Naropa University) ซึ่งตั้งอยู่ ณ รัฐโคโลราโด สหรัฐอเมริกา มหาวิทยาลัยจือจี ประเทศไต้หวัน และ Sri Sathya Sai Institute of Higher Learning ณ รัฐอันตรประเทศ อินเดีย ที่ดำเนินการโดยใช้ Contemplative Education เป็นกระบวนการในการพัฒนานักศึกษาให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นอกเหนือจากความรู้ในเชิงวิชาชีพ

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาจึงเป็นความพยายามที่จะพลิกฟื้นการศึกษาให้เป็นการศึกษาที่พัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุลทั้งในด้านความรู้และจิตใจอย่างที่ต้องการจะเป็น ให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ความดีงามรู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข มีชีวิตที่ก่อประโยชน์เกื้อกูล ซึ่งหากแนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในสถาบันอุดมศึกษาซึ่งจัดว่าเป็นแหล่งปัญญาสูงสุดของชาติแล้ว ย่อมก่อให้เกิดผลการพัฒนาอย่างสมบูรณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มีดุลยภาพต่อไป

ปัจจุบันแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาได้เริ่มขยายตัวไปสู่มหาวิทยาลัยของรัฐกว่า 30 แห่งทั่วสหรัฐอเมริกา โดยมีการจัดการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ในหลากหลายรูปแบบและหลากหลายสาขา เช่น University of Denver มีแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาในสาขานิติศาสตร์โดยมีการจัดรายวิชา Contemplative Practice and the Practice of Law โดยมุ่งให้แนวคิดพื้นฐานจิตตปัญญาศึกษาที่เชื่อมโยงกับผู้เรียนทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและนักวิชาชีพทางนิติศาสตร์ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาทั้งในระดับปัจเจก และระดับสังคมโดยรวม นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนจิตตปัญญาศึกษาในระดับสาขาและภาควิชาได้แก่ California State University, San Bernardino เปิดสอนสาขาวิชา Integrative Education University of Michigan, Ann Arbor เปิดสอนสาขา Jazz and Contemplative Studies Program State University of West Georgia เปิดสอนในภาควิชาจิตวิทยา เป็นต้น และยังมีการรวมกลุ่มเครือข่ายนักการศึกษาและผู้สนใจในแนวทางนี้เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการทำงานวิจัยในด้านนี้อย่างเป็นทางการ อาทิ Center for

Contemplative Mind in Society, Mind and Life Institute, Network of Spirituality and Education.

ในประเทศไทยเริ่มมีการเคลื่อนไหวด้านจิตตปัญญาศึกษา เช่น การจัดเสวนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการศึกษาดูงาน การจัดหลักสูตรอบรมระยะสั้น จนกระทั่งเกิดเป็นภาคีเครือข่ายการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาโดยกลุ่ม องค์กร สถาบันต่างๆ เช่น กลุ่มจิตวิวัฒน์ เสมสิกขาลัย สถาบันขวัญเมือง สถาบันอาศรมศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันการศึกษาสัตยาไส ฯลฯ

มหาวิทยาลัยมหิดลเป็นสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ผู้บริหารและคณาจารย์มีความสนใจในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีเจตนาที่มุ่งมั่นจะผลักดันให้เกิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณค่าทางจิตใจ และได้เริ่มนำกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในบางรายวิชา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาแบบจิตตปัญญาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดลอย่างลึกซึ้งซึ่งครบถ้วนกระบวนการความ นับตั้งแต่หลักการดำเนินงาน แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ และผลสำเร็จที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการนำมาปรับใช้กับสถาบันอุดมศึกษาไทยอื่นๆ เพื่อให้สามารถเป็นสถาบันที่ผลิตศิษย์ (Educated Man) ที่มีความเจริญงอกงามทางปัญญา สามารถก่อกิจเกื้อกูลให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และเป็นสังคมอุดมปัญญาได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อประมวล วิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ดำเนินการอยู่
2. เพื่อวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดล

คำถามการวิจัย

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาในระดับอุดมศึกษาในนานาประเทศมีแนวคิดและวิธีการอย่างไร
2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดลทำได้อย่างไร ด้วยเงื่อนไขปัจจัยใด
3. ผลของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดลที่ประเมินจากการเปลี่ยนแปลงภายในผู้เรียนเป็นอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแบบจิตตปัญญาศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เพื่อหารูปแบบ แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา
2. การเข้าร่วมโครงการอบรมพัฒนากระบวนการจิตตปัญญาและสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในชั้นเรียนเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดล
3. การจัดประชุมเสวนาผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลการวิจัย
4. การวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยและเสนอการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. วิจัยและพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหิดล โดยศึกษา 3 รายวิชาที่สอนอยู่ใน 3 คณะ และองค์ความรู้ที่วิเคราะห์ได้จาก 4 สถาบัน
2. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษารายวิชาที่เปิดสอนในช่วงภาคต้น และภาคปลาย ปีการศึกษา 2549
3. จำนวนนักศึกษาในแต่ละรายวิชาขึ้นอยู่กับภาระลงทะเบียนเรียนของนักศึกษาในภาคเรียนนั้นๆ
4. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ศึกษาในแต่ละรายวิชาเป็นกิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียน รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่อาจกำหนดให้มีขึ้นนอกเวลาเรียน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาความคิด จิตใจ อารมณ์ภายในตนอย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง รู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่างๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล

องค์ความรู้ หมายถึง สาระ กิจกรรมการเรียนรู้ การจัดหลักสูตรการเรียนการสอน รวมถึงเป้าหมายและพันธกิจในการจัดการศึกษาตามแนวจิตตปัญญาของทั้ง 4 สถาบัน

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การสร้างวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และการประเมินผล รวมถึงบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ เช่น อาจารย์ นักศึกษา วิทยากร

สถาบันอุดมศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมายถึง สถาบันที่จัดการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาแต่สูงกว่ามัธยมศึกษาและระดับปริญญา ในงานวิจัยนี้หมายถึง มหาวิทยาลัยมหิดล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดปริญญาศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สถาบันต่าง ๆ สามารถนำไปปรับใช้ เพื่อให้เกิดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาปัญญาและมิติทางจิตวิญญาณของผู้เรียน
2. ได้ทราบถึงปัจจัยเงื่อนไขต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษานานาชาติปริญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา สำหรับการเตรียมการของผู้ที่เกี่ยวข้องหากประสงค์ที่จะจัดให้มีการสอนตามแนวคิดปริญญาศึกษาขึ้นในสถาบัน
3. ได้แนวทางการพัฒนาอาจารย์ในระดับมหาวิทยาลัยให้มีความรู้และทักษะในการสอนตามแนวคิดปริญญาศึกษา
4. ก่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาตามแนวคิดปริญญาศึกษาในหมู่นักการศึกษา